

ROZDZIAŁ 23

ETYCZNE ASPEKTY ZARZĄDZANIA

Paweł Wais

1. Moralność i etyka

Dziedzina etyki prowadzi nas na obszar, gdzie poszukuje się odpowiedzi na pytania: jak żyć, jak należy postępować, czym należy się w życiu kierować, jakich udzielać rad innym, aby lepiej żyli. Jest to poszukiwanie miar, przy pomocy których można oceniać własne i cudze zachowania, wyrażać osąd i formułować zalecenia. Jest to zatem odniesienie do sfery wartości, które ułożone w hierarchiczne zbiory stają się fundamentem naszego postępowania.

Każde społeczeństwo zorganizowane jest bowiem poprzez system reguł. Są one niezbędne do tego, aby całość jaką tworzy społeczność mogła stanowić zintegrowaną strukturę. Żeby żyć w społeczeństwie należy przestrzegać reguł, które regulują ruch wewnątrzspołeczny i stanowią system odniesień dla oceny zachowań własnych i zachowań innych osób. Normy te wskazują, co jest wymagane, co jest dozwolone, co należy czynić, a od czego należy się powstrzymać. Reguły takie dzieląc zachowania ludzi na właściwe i niewłaściwe, tym samym wprowadzają reguły wartościowania. Wymagają bowiem wprowadzenia klucza porządkującego dokonywaną klasyfikację zjawisk społecznych. Reguły i normy się zatem zawsze z wartościami, i tak jak wartości układają się w hierarchiczne zbiory, podobnie rzecz się ma z regułami, które także pogrupowane są w hierarchiczne zbiory¹.

¹ Por. A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1983, s. 172 i nast.

Reguły porządkujące życie społeczne mogą mieć różną postać, i różnią się stopniem ogólności². Dotyczą zarówno fundamentalnych kwestii regulujących zasady współżycia społecznego, ale także odnoszą się do tego w co się ubierać, co i jak należy jeść, czy też, jak celebrować święta i spędzać wolny czas. Zbiory norm w powiązaniu z wartościami, które zabezpieczają, tworzą spójne systemy aksjonormatywne. System aksjonormatywny stanowi uporządkowaną całość wyrażoną w zdaniach normatywnych, zawierających wskazanie „powinien”, „nie powinien”, „należy” „nie wolno” itp. W klasycznym rozróżnieniu wskazuje się na trzy zasadnicze grupy reguł: moralność, zwyczaj i prawo³. Oczywiście należy także pamiętać o istnieniu systemu reguł określanych przez religię, światopogląd czy założenia filozoficzne. Autorzy zgodnie wskazują, iż każdy z tych systemów reguł posiada własne cechy i uwarunkowania. W zgodnej opinii, najbardziej fundamentalnym dla społecznego życia istot ludzkich jest system reguł nazywany moralnością⁴.

Moralność w szerokim ujęciu wiąże się z ocenianiem czynów w kategoriach dobra i zła. Kategoria dobra moralnego jest z kolei, zazwyczaj rozumiana bardzo ogólnie. Wiąże się z faktem, iż zakres ocen dokonywany w kategoriach dobra i zła jest bardzo ogólny i zróżnicowany. Istnieje bardzo rozbudowany katalog dóbr, które uważane są za moralne. Może to być męstwo, odwaga, prawdomówność, cierpliwość, patriotyzm, sprawiedliwość, czy chociażby szczęście i dobrobyt. Wielość tych dóbr prowadzi do kolejnych zagadnień, odnoszących się do ich hierarchii, standardów oceny i porównań. Zdaniem większości autorów, zakres przedmiotowy moralności odnosi się do dóbr, które umożliwiają funkcjonowanie człowieka jako istoty społecznej i regulują fundamentalne kwestie współżycia społecznego.

Termin „moralność” pochodzi od łacińskiego słowa „moralis”, w rozumieniu jakim posługiwał się Cyceron w swoich komentarzach do przekładów Arystotelesa⁵. W tym rozumieniu, moralność dotyczy bardziej ocen tego, jakie czyny są słuszne, a jakie niesłuszne, niż oceny samej osoby, która tych czynów dokonuje.

² Por. J.H. Turner, *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, Zyski i S-ka, Poznań 1998, s. 45 – 48; P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007, s. 269.

³ Por. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2007, str. 269 i nast.

⁴ Por. M. Ossowska, *Socjologia moralności zarys zagadnień*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 113 i nast.

⁵ Por. P. Vardy, P. Grosch, *Etyka*, Zyski i S-ka, Poznań 1995, s. 11.

We współczesnych definicjach, jak na przykład w definicji przyjętej w Słowniku Języka Polskiego PWN, termin „moralność” występuje w dwóch znaczeniach. W pierwszym znaczeniu oznacza „zespół ocen, norm i zasad określających zakres poglądów i zachowań uważanych za właściwe”. Z kolei, w drugim znaczeniu, oznacza „całokształt zachowań i postaw jednostki lub grupy, oceniany według jakiegoś społecznie funkcjonującego systemu ocen i norm moralnych”⁶. Przykładem współczesnej definicji, może być definicja przyjęta przez P. Sztompkę, zgodnie z którą, moralność to „zbiór norm i wartości, których naruszenie jest mocno piętnowane przez zbiorowość, ponieważ dotyczą zasadniczych i uniwersalnych problemów pojawiających się w stosunkach międzyludzkich, których rozwiązanie nie jest obojętne dla dobra partnerów”⁷.

Z kolei, termin „etyka” ma także wiele znaczeń⁸. W najczęstszym rozumieniu, odnosi się do kodeksu lub zestawu zasad ludzkiego życia lub postępowania. W powszechnym użyciu występuje najczęściej z dodaniem konkretnej dziedziny naszego życia, lub też z dodaniem odniesienia do określonego systemu filozoficznego. Mówi się o etyce lekarskiej, mając na myśli kodeks regulujący zachowania lekarzy wobec pacjentów. Mówi się także o etyce chrześcijańskiej, gdy mamy na myśli odniesienie do zasad, które wyznaczają reguły postępowania zapisane w Biblii i naukach Ojców Kościoła. W tym ostatnim, religijnym kontekście, występuje także etyka buddyzmu, protestantyzmu itd.

Słowo „etyka” pochodzi od greckiego terminu *ethos* oznaczającego nawyk, zwyczaj. Ten sens można odnaleźć także dzisiaj, gdy jest mowa o etosie pracy, etosie walki czy etosie rządu czy etosie zarządzania. W tym kontekście, nie chodzi jedynie o to jak ludzie się zachowują, bądź jak powinni się zachowywać, lecz chodzi tutaj także o wartości, jakie temu zachowaniu towarzyszą. W tym znaczeniu, mówiąc o etosie pracy, chodzi tutaj nie tylko o rodzaj czy zakres wykonywanej pracy, ale również o zbiór wartości, jakimi są m.in. wytrwałość, solidność, rzetelność, zdyscyplinowanie, fachowość, dbałość o materiał i narzędzia itp. Są to zatem wartości związane z tą dziedziną (kontekstem) ludzkiej działalności. Warto w tym miejscu dodać, że obecnie coraz częściej tworzy się kodeksy

⁶ Por. *Słownik Języka Polskiego*, PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/moralność;2568434> [dostęp: 07.04.2018].

⁷ P. Sztompka, op. cit., s. 286.

⁸ Por. J. Hartman, J. Woleński, *Wiedza o etyce*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa – Bielsko Biała 2009, s. 19.

etyczne zawierające zbiór reguł pożądanego zachowania dla różnych grup społecznych (lekarzy, urzędników, prawników, menedżerów itd.)

Jak zatem widać, zarówno moralność, jak i etyka, odnoszą się do sfery wartości, dlatego też, występuje ścisły związek pomiędzy oboma pojęciami. O ścisłym związku etyki z moralnością może świadczyć fakt, że od czasów starożytności, etykę postrzegano jako refleksję nad moralnością, jako rozważania o moralności, zatem jako filozofię moralności⁹. Ten ścisły związek sprawił, że terminy „etyka” i „moralność” stopniowo upodabniały się do siebie i w potocznym rozumieniu, często są stosowane zamiennie, chociaż jest to właściwe jedynie w pewnych kontekstach (np. kodeks moralny i kodeks etyczny). Jednakże należy mieć na uwadze odrębny źródłosłów, a co za tym idzie różne korzenie obu tych pojęć¹⁰. Etyka odwołuje się do „charakteru”, do zwyczaju, czy też obyczaju, jako przyjętego w społeczności sposobu postępowania. Postępowanie etyczne, to postępowanie zgodne z właściwie ukształtowanym charakterem. W swojej *Etyce nikomachejskiej*, Arystoteles wskazywał, że osoba uzyskuje prawość, kiedy nawyka do godnych czynów, czyli kształtuje w odpowiedni sposób swój charakter. Moralność, z kolei, bardziej dotyczy tego, jakie czyny i zachowania są słuszne, a jakie są niesłuszne, nie odnosząc się do charakteru osoby, która ich dokonuje.

Zasadniczo moralność jest to fakt społeczny, polegający na określonych zachowaniach ludzi, które to zachowania podejmowane są z uwagi na dobro bądź zło moralne. Natomiast etyka, jest to zbiór wskazań moralnych, mówiących jak ludzie powinni postępować, jakie zachowania są właściwe z moralnego punktu widzenia¹¹. Różnicę między moralnością a etyką można przedstawić również w inny sposób. Moralność to dziedzina decyzji i czynów, natomiast etyka to teoretyczna refleksja nad nimi.

Etyki nie można spostrzegać jedynie jako czysto spekulatywnych rozważań, czy też dociekań akademickich, ale należy ją postrzegać jako powszechnie występujący element naszego życia. Każdy, kto dokonuje namysłu nad sytuacjami życia codziennego, staje się w pewnym sensie filozofem etyki. Podejmując refleksję nad własnym postępowaniem, bądź postępowaniem innych często próbujemy odnaleźć sens i wyjaśnić powody takiego a nie innego postępowania. Sięgamy

⁹ Por. J. Hartman, J. Woleński, *Wiedza o etyce*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa – Bielsko Biała 2009, s. 19.

¹⁰ Por. P. Vardy, P. Grosch, *Etyka*, Zyski i S-ka, Poznań 1995, s. 11.

¹¹ Por. J. Hartman, J. Woleński, *op. cit.*, s. 19.

wówczas do założeń etyki, która podaje nam dyrektywy i narzędzia, dzięki którym możemy dokonać ocen, bądź uzasadnić dokonany wybór.

Każdy człowiek wiele razy zmuszany jest dokonywać wyboru. Wybiera rodzaj zajęć, którym chce się oddawać, wybiera partnera na życie, wybiera sposób postępowania w relacji z innymi. Każdy z tych wyborów łączy się jednakże z wyborem jakiejś wartości, a odrzuceniem innej, która w subiektywnym odczuciu wybierającego ma mniejszą w danej sytuacji wartość. Należy zaznaczyć, że etyka dotyczy właśnie wartości moralnych, które obejmują kwestie fundamentalne z punktu widzenia współżycia społecznego ludzi. Reguły pozwalające nam na dokonywanie wyboru i dające gwarancję, iż wybór dokonany przez nas będzie właściwy z punktu widzenia społeczności daje właśnie etyka.

Dziedzina etyki, związana z koniecznością dokonywania ocen działań i postępków ludzi, wymaga zatem wyraźnych punktów odniesienia. Podstawowym pytaniem w tym kontekście, jest pytanie o to, czym jest prawda. Jest to słowo ważne, zarówno w życiu codziennym, jak i w nauce, a w dziedzinie etyki jest ono szczególnie istotne.

W odniesieniu do prawdy, można zasadniczo wyróżnić dwa podejścia: realistyczne i konstruktywistyczne¹². Realisci odwołują się do zgodnościowej teorii prawdy. Teoria ta głosi, że zdanie jest prawdziwe, jeżeli jest zgodne z niezależnym od niego stanem rzeczy. Zwolennicy tej teorii głoszą także ambiwalencję, gdyż wskazują, iż każde zdanie może być albo prawdziwe, albo fałszywe, pomimo tego, iż chociażby w danej chwili, nie jesteśmy w stanie tej kwestii rozstrzygnąć. Zwolennicy zgodnościowej teorii prawdy (określanej też mianem korespondencyjnej) w sferze moralności są etycznymi realistami. Podstawową kwestią na gruncie etyki, staje się dla nich poszukiwanie absolutnych prawd moralnych, które stanowić będą punkt oceny prawdziwości bądź fałszu twierdzeń. Charakterystyczne dla realizmu moralnego jest także głoszenie istnienia tylko jednej obiektywnej prawdy, która stanowi miarę oceny prawdziwości twierdzenia. Takie stanowisko reprezentowane jest silnie przez naukę Kościoła Katolickiego¹³.

Drugie podejście określane jest jako konstruktywistyczne. Konstruktywiści twierdzą, że o prawdzie rozstrzyga oczywistość sądów moralnych, bądź też, że

¹² Por. P. Vardy, P. Grosch, *Etyka*, op. cit., s. 12 i nast.

¹³ Por. o. J. Mazur OSPPE, *Od kerygmatu do ewangelii życia. Dzieje katolickiej myśli społecznej w zarysie*, POLWEN, Radom 2003, por. Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, Pallotinum, Poznań 1993.

decydują o niej warunki weryfikacji tych sądów. Zwolennicy takiego podejścia odwołują się do koherencyjnej teorii prawdy, która głosi, iż zdanie jest prawdziwe wówczas, gdy jest spójne z innymi prawdziwymi stwierdzeniami. Prawda zatem, w tej teorii nie opiera się na zgodności z pewnym niezależnym faktem, ale zależy od przystawania do innych prawdziwych twierdzeń. Konstruktywiści, głoszą, że w przeciwieństwie do realistów, nie należy szukać ostatecznej instancji, która da świadectwo prawdzie, która leży poza sferą ludzkiego języka i ludzkiej praktyki. Taka prawda jest ich zdaniem, nieosiągalna, dlatego należy szukać prawdy, która rodzi się w granicach ludzkiej społeczności. Ich zdaniem, prawda jest konstruowana przez ludzi żyjących we wspólnocie i dlatego należy dać pierwszeństwo regułom, które ludzie tworzą i według których żyją.

Etyczni realisci, z reguły odwołują się do metafizyki, gdyż pozwala ona wskazać transcendentną podstawę sądów moralnych. Z kolei konstruktywiści, unikają rozważań metafizycznych, gdyż według nich, prawdy moralne mają oparcie w ludzkim języku i jego użyciu¹⁴.

Jak zatem widać, poglądy na kwestie moralne mogą być różne i różne mogą być podstawy uzasadniające prawdziwość twierdzeń. Poglądy moralne ludzi zmieniają się, pojawiają się nowe założenia metodologiczne i powstają nowe teorie etyczne. W tym miejscu należy wskazać, iż występuje zarówno absolutyzm, jak i relatywizm aksjologiczny¹⁵. Absolutyzm aksjologiczny twierdzi, że jeśli coś jest dobrem moralnym, to ma charakter absolutny, bezwzględny. Jest niezależne od czasu, miejsca, czy okoliczności. Przeciwnieństwem jest natomiast relatywizm aksjologiczny, który zakłada, iż wszystkie dobra są względne, relatywne, gdyż zależą od rozmaitych warunków.

Absolutyzm jest z reguły obiektywizmem, gdyż przekonanie o bezwzględności wartości, dobrze harmonizuje z przekonaniem o ich obiektywności. Natomiast relatywizm zwykle koresponduje z podejściem subiektywnym. Pogląd o względności wartości często jest uzasadniany tym, że reguły i oceny moralne powstają w drodze umowy i są zależne od subiektywnych ocen oceniających podmiotów. Są zatem podatne na zmiany będące efektem poszukiwania kompromisów.

Spór pomiędzy absolutyzmem a relatywizmem w aksjologii, jest uważany za szczególnie istotny dla praktyki życia moralnego. Uważa się, iż uznanie absolut-

¹⁴ Por. P. Vardy, P. Grosch, *Etyka*, op. cit., s. 16.

¹⁵ Por. J. Hartman, J. Woleński, op. cit., s. 33.

ności wartości moralnych jest fundamentem właściwego ukształtowania ludzkich przekonań moralnych. Uznając bowiem, że wartości mają charakter względny, dopuszcza się tym samym ich łamanie, gdyż zawsze można znaleźć argumenty i okoliczności uzasadniające ich nieprzestrzeżenie.

Jak zatem widać, podstawowe znaczenie dla moralności i etyki mają zagadnienia prawdy i wartości. W tym kontekście, wartości moralne są punktem odniesienia w refleksji etycznej, a zarazem są czynnikiem normatywnym, który wyznacza cele i kierunki działań, stając się jednocześnie głównym motywatorem zachowań ludzi.

Wartości moralne, są kluczową kategorią etyki i stanowią podstawę wyodrębnienia dwóch podstawowych typów etyki:

- etyki normatywnej,
- etyki opisowej (etologii)¹⁶.

Etyka normatywna, zajmuje się sferą uzasadnień i wartościowań, które dotyczą norm, wzorców ocen i ideałów moralnego postępowania. Poszukuje ona odpowiedzi na pytania, co ludzie powinni uważać za moralne i jak powinni postępować, aby ich uczynki były oceniane jako moralne. Jest to etyka projektująco-oceniająca, która wyznacza i decyduje o tym, co jest dobre, a co złe; przedstawia projekty zachowań moralnych, wskazując, że tylko one są dobre i akceptowane. Etyka normatywna jest ściśle związana z teorią wychowania ze względu na wspólne zainteresowania wokół wzoru osobowego i ideału wychowawczego.

Etyka opisowa, z kolei, zajmuje się opisem i wyjaśnianiem pochodzenia, istoty i funkcji moralności. Stara się dać odpowiedź na pytanie, co ludzie faktycznie uważają za moralne lub niemoralne i dlaczego tak się dzieje. Rozważania tego typu mają na celu opis, analizę i objaśnianie moralności z pominięciem samej oceny. Jednocześnie, uwzględnia ona kontekst historyczny i konkretne uwarunkowania społeczno-kulturowe¹⁷.

2. Etyka a sfera gospodarki

Dokonywanie przez nas wyboru właściwego sposobu postępowania wobec drugich, jest szczególnie istotne w sferze ekonomicznej czy gospodarczej, gdzie krzy-

¹⁶ Por. M. Mroziewski, *Etyka w zarządzaniu. Wybrane problemy w aspekcie inteligencji moralnej i konkurencyjności przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014, s. 23–24.

¹⁷ Por. M. Mroziewski, *Etyka w zarządzaniu*, op. cit., s. 23 – 24.

żują się interesy jednostkowe osób, a ponadto pojawiają się interesy całej wspólnoty¹⁸. W końcu nie jest obojętne, czy np. odda się zaciągnięty dług wierzycielowi. Jest to istotne nie tylko z punktu widzenia wierzyciela, który będzie bezpośrednio pokrzywdzony zachowaniem niesolidnego dłużnika, ale jest to istotne także z punktu widzenia całej wspólnoty, gdyż spowoduje utratę zaufania i będzie czynnikiem destabilizacji całego systemu społecznego. Zaufanie, jak wskazuje P. Sztompka jest niezwykle istotne dla istnienia społeczeństwa¹⁹.

Gospodarka jest to sfera podporządkowana racjonalności, głównie instrumentalnej, gdzie zachowania ludzi warunkowane są kalkulacją, w wyniku czego dokonuje się wyboru pomiędzy różnymi wartościami. Stosunkowo łatwo tutaj o konflikt, gdyż obiektywna miara wartości, zderza się tutaj często z miarą subiektywną, przyjmowaną przez poszczególnych uczestników stosunków ekonomicznych. Ponadto, ze względu na społeczne uwarunkowania systemu ekonomicznego, łatwo tutaj o konflikt odwołujący się do podłoża moralnego. Pojawiają się dylematy dotyczące zakresu i granic stosowania prawa własności, kwestie słusznego wynagrodzenia, słusznego zysku, relacji pomiędzy pracodawcą a pracownicą, dopuszczalnych form rywalizacji, zakresu ingerencji państwa, słusności prawa itd. Stąd też obecnie, coraz więcej mówi się o potrzebie kierowania się regułami moralności w sferze gospodarki, powstają kodeksy etyczne i podręczniki z zakresu etyki dedykowane przedsiębiorcom czy kadrze zarządzającej.

Życie gospodarcze stanowi niezwykle istotny element życia społecznego. Nie może on pozostać obojętny z punktu widzenia refleksji etycznej. Współczesna gospodarka oparta jest w głównej mierze na działalności produkcyjnej, usługowej i handlowej przedsiębiorstw, które konkurują ze sobą na rynku. Konkurencja ta może przybierać formy bezwzględnej rywalizacji, jeżeli zabraknie reguł, które określą fundamentalne zasady i granice ich stosowania²⁰. Ponadto, współczesny rynek nieustannie się powiększa, i mając na uwadze zjawisko gospodarczej globalizacji, staje się coraz bardziej rynkiem międzynarodowym i globalnym. Globalność rynku wiąże się z tym, że obejmuje coraz szersze społeczności, obejmuje swoim zasięgiem społeczności żyjące w różnych częściach świata, które żyją we-

¹⁸ Por. W. Morawski, *Socjologia ekonomiczna*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 119 i nast.

¹⁹ Por. P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.

²⁰ Por. J. Hartman, J. Woleński, op. cit., s. 313 i nast.

dług różnych reguł kulturowych, wyznają różny światopogląd, kierują się różnymi systemami prawa, odwołują się do różnych systemów moralnych²¹.

Potrzeba refleksji etycznej nad zagadnieniami dotyczącymi spraw ekonomicznych wynika z powodów, które można rozpatrywać z dwóch perspektyw. Po pierwsze, ustalenia i egzekwowania zasad, które regulowałyby prowadzenie działalności gospodarczej, domaga się samo społeczeństwo, gdyż działalność gospodarcza ma istotny wymiar społeczny. Z punktu widzenia społeczeństwa nie może być obojętny zakres korzystania z własności, bezpieczeństwo i ekwiwalentność stosunków wymiany, czy chociażby sprawiedliwość w relacjach pomiędzy ludźmi w zakresie spraw dotyczących ekonomii i gospodarki. Społeczeństwo, jako zorganizowana struktura, dla swojego trwania wymaga istnienia porządku i ładu. Behawioryści i przedstawiciele ewolucjonizmu wskazują, iż dla zorganizowania życia społecznego, niezbędne jest przezwyciężenie dwóch głównych problemów²² tj., redukcja wewnątrzgrupowej agresji oraz zapewnienie współpracy. Wyga to zatem ustanowienia reguł a następnie ich przestrzegania i egzekwowania.

Obecność refleksji etycznej w gospodarce, jako istotnym obszarze życia społecznego można także rozpatrywać w kategoriach celowościowych. Odwołać się tutaj należy do pytania o cel istnienia i funkcjonowania społeczeństwa. W tym miejscu można wskazać, iż w zgodnej opinii, jako podstawowy cel społeczeństwa wskazuje się dobro wspólne całej społeczności²³. Poczucie ładu wymaga zatem zorganizowania stosunków społecznych na zasadzie sprawiedliwości, z poszanowaniem relacji dobro wspólne – dobro indywidualne. Zagadnienia etyczne w życiu gospodarczym były inspirowane poprzez państwo, jako wspólnotę polityczną, gdyż ład gospodarczy stanowi istotny czynnik rozwoju państwa, spokoju społecznego i stanowi podstawę dobrobytu obywateli. Bardzo ważną rolę w inspirowaniu myśli etycznej o kwestiach gospodarczych odegrał także Kościół Katolicki. Społeczna nauka Kościoła, ze swoją zasadą personalizmu, w znacznym zakresie podejmuje także problematykę gospodarczą²⁴.

²¹ Por. M. Ossowska, *Socjologia moralności*, op. cit., str. 116 i nast.; por. W. Morawski, *Socjologia ekonomiczna*, op. cit., s. 311 i nast.

²² Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 60–61.

²³ Por. B. Winiarski, *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 19.

²⁴ Por. Cz. Strzeszewski, *Katolicka Nauka Społeczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1985.

Drugim powodem, wprowadzania standardów etycznych na grunt ekonomii jest oczekiwanie płynące ze strony samych przedsiębiorców. Nie jest to zjawisko nowe, ponieważ standardy moralne, dotyczące sfery prowadzenia biznesu istniały zawsze. Kupcy, bankierzy, czy przedsiębiorcy, zawsze starali się przedstawiać jako osoby poważne, uczciwe i godne zaufania. Można to odnaleźć chociażby w rygorystycznych przepisach regulujących funkcjonowanie gildii kupieckich, czy cechów rzemieślniczych²⁵. Jednakże w dzisiejszej dobie globalizacji, postulaty te są szczególnie wyraźnie artykułowane.

Podmioty, które są uczestnikami gry rynkowej, także oczekują, iż sfera gospodarcza nie będzie przestrzenią bezwzględnej rywalizacji, gdzie nie obowiązują żadne zasady, gdzie liczy się jedynie imperatyw zysku. Także oni formułują oczekiwania uregulowania stosunków gospodarczych i oparcia ich na zasadach dających poczucie elementarnej sprawiedliwości²⁶.

Chodzi tutaj o zbudowanie trwałego systemu, który zapewniłby bezpieczeństwo obrotu gospodarczego. Podmioty zaangażowane w relacje gospodarcze, są skłonne przyjąć na siebie ograniczenia, w imię uzyskania bezpieczeństwa i pewności, że skoro oni powstrzymują się od czynów określanych jako niezgodne z zasadami, to także w stosunku do nich, czyny takie nie będą dokonywane.

Dominująca obecnie gospodarka rynkowa oraz mnogość jej uwarunkowań, jak również skala problemów i wyzwań, powoduje iż wzrasta świadomość wagi i znaczenia ustanawiania i przestrzegania reguł etycznych. W literaturze ekonomicznej toczą się intensywne dyskusje na temat wzajemnych relacji pomiędzy etyką a ekonomią²⁷. Jest to spowodowane intensyfikacją problemów społeczno-gospodarczych w układzie globalizującej się gospodarki, jak również poszukiwaniem ścieżek ich rozwiązania. Jak główne przyczyny turbulencji gospodarczych, wskazywane są zawodność rynku, zmieniająca się pozycja i rola państwa, czy też nieskuteczność polityki gospodarczej prowadzonej przez państwo.

Współczesna literatura ekonomiczna, często podejmuje dyskusję o roli i znaczeniu etyki we współczesnej gospodarce. Podejmując nowe, oryginalne wątki, w tym zakresie, ale także odwołuje się do wypracowanego wcześniej dorobku

²⁵ Por. H. Samsonowicz, *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 2009, s. 122 i nast.

²⁶ Por. J. Hartman, J. Woleński, op. cit., s. 315 i nast.

²⁷ Na ten temat patrz szerzej: A. Węgrzecki (red.), *Etyczne fundamenty gospodarowania*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1999.

myślicieli i klasycznych doktryn. Główne stanowiska, obecne w toczącej się dyskusji, można podzielić na cztery kategorie²⁸.

Pierwsze stanowisko zakłada prymat etyki wobec ekonomii. Jest ono mocno osadzone na gruncie etyki katolickiej, a jego źródłem są oficjalne dokumenty magisterium Kościoła katolickiego. Dominuje tutaj pogląd, że moralność jest głównym punktem odniesienia dla sfery ekonomii²⁹. Obecny jest tutaj ogląd, że skoro działalność gospodarcza, ma tak istotne znaczenie dla kształtowania zachowań ludzi, to stosunki społeczno-gospodarcze, muszą poddawać się ocenie z punktu widzenia etyki. Jako kryterium oceny etyczności zachowań gospodarczych, wskazywana jest osoba ludzka oraz dobro wspólne społeczności, którego ukoronowaniem jest absolutne dobro, utożsamiane z Bogiem. Podstawową normą regulującą zachowania ludzi, a jednocześnie miarą ocen etycznych jest kategoria miłości (*caritas*) wobec Boga i bliźnich. Rolą etyki jest ocena zgodności bądź niezgodności prowadzonej działalności gospodarczej z podstawowymi celami człowieka i społeczeństwa³⁰.

Drugie stanowisko, związane z marksistowską teorią rozwoju społecznego, głosi prymat ekonomii nad etyką. W myśl tej teorii, świadomość społeczna kształtowana jest przez byt społeczny. Moralność, jest tutaj rozumiana jako jedna z form świadomości społecznej, zatem podlega ona kształtowaniu poprzez wpływ materialnej działalności ludzkiej, która prowadzona jest w określonych uwarunkowaniach ekonomicznych i technicznych. Zatem, o moralności decyduje sposób wytwarzania dóbr i związane z tym stosunki własności środków produkcji, co oznacza, że ma ona charakter kreowany społecznie. Zmieniające się stosunki społeczne powodują zmienność norm moralnych, wprowadzając jednocześnie ich klasowy wymiar. Stąd też w ujęciu tym wskazuje się na całkowite podporządkowanie etyki i moralności, sferze gospodarki i ekonomii.

Trzecie stanowisko, wywodzi się z myśli liberalnej i wiąże się z postulatem eliminowania etyki przez ekonomię. Początek tych koncepcji doszukuje się w nurtach filozoficznych, które od okresu reformacji, starały się ograniczać ingerencję religii w sferę gospodarki. Wiązało się to z podniesieniem prymatu

²⁸ Por. J. Sekuła, *Uprawomocnienie etyki biznesu*, (w:) *Etyczne fundamenty gospodarowania*, (red.) A. Węgrzecki, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1999 s. 38–40.

²⁹ Por. J. Mazur OSPPE, *Od kerygmatu do ewangelii życia*, op. cit.

³⁰ Szerzej na ten temat: J. Majka, *Etyka życia gospodarczego*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1982.

indywidualizmu, który zakładał, że w centralną wartością powinna stać się jednostka, natomiast społeczeństwo wraz z jego dobrem wspólnym, powinno znaleźć się na pozycji niższej. Pojęcie dobra wspólnego, jest zastępowane procesem powiększania dobra indywidualnego, które dokonuje się w społeczeństwie wolnych ludzi. Jednostka ludzka, będąc wolną, sama powinna decydować, na czym polega jej dobro, oraz powinna mieć możliwość wyboru środków, którymi to dobro zamierza osiągnąć. W klasycznym ujęciu liberalizmu, podporządkowanie ekonomii etyce, byłoby zewnętrzną ingerencją, co prowadziłoby do zburzenia podstawowych mechanizmów życia gospodarczego. Należy jednak zauważyć, że nawet klasycy liberalizmu gospodarczego, wskazywali na niedoskonałość instytucji rynku, wskazując na konieczność posiadania przez człowieka sumienia, zdolnego do rozróżniania czynów dobrych od złych³¹. Adam Smith, wskazywał, że czyny wynikające z intencji egoistycznych nie wywołują u innych ludzi sympatii i współczucia, dlatego uważał, że działania gospodarcze należą do sfery rozumu, a nie sfery uczuć³². Jeden z przedstawicieli tego kierunku, Friedrich A. von Hayek, podkreślał fakt istnienia różnych społecznych systemów wartości, ale nie znajdował podstawy, która uzasadniałaby wyróżnienie jednego z nich i narzucenie go społeczeństwu³³.

Czwarta koncepcja dotycząca roli etyki w gospodarce, jest związana z kierunkiem określanym jako etyka biznesu. Jest to stosunkowo młoda dyscyplina akademicka, powstała w drugiej połowie XX w. w związku z problemami życia gospodarczego w USA. Na podstawie konkretnych zdarzeń gospodarczych i dzięki identyfikacji podstawowych współczesnych problemów gospodarki i funkcjonowania rynku, zajmuje się propozycjami rozwiązania dylematów i konfliktów towarzyszących działalności gospodarczej. Wychodząc od założenia, że działalność gospodarcza jest działalnością poszczególnych osób, etyka biznesu koncentruje się przede wszystkim na badaniu problemów etycznych przedsiębiorstw. Kluczowym wątkiem, jest tutaj zagadnienie zarządzania przedsiębiorstwem, co wiąże się z problemami podejmowania decyzji, wychodzi zatem naprzeciw zapotrzebowaniu menedżerów wielkich firm. Jest to

³¹ Por. S. Zabieglik, *Adam Smith*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2003, s. 10 i nast.

³² Por. B. Klimczak, *Etyka gospodarcza*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 26.

³³ Por. F. A. von Hayek, *The constitution of liberty*, (w:) *Z zagadnień filozofii społecznej*, red. M. Jaskólski, Kraków 1989, s. 211

przede wszystkim etyka zajmująca się rozwiązywaniem dylematów moralnych ludzi biznesu³⁴.

Jak zatem wdać, zagadnienia etyki są szeroko obecne na gruncie gospodarki. Świadczy o tym mnogość koncepcji i ujęć teoretycznych. Należy jednocześnie zauważyć, że w dominującym obecnie modelu prowadzenia działalności gospodarczej w ramach systemu gospodarki rynkowej, głosy dotyczące konieczności przestrzegania reguł etycznych są szczególnie wyraźne.

Dla sprawnego działania mechanizmów rynkowych, niezbędne jest istnienie minimum zaufania co do tego, że partnerzy gospodarczy będą postępowali zgodnie z pewnymi zasadami. Zasady te przybierają kształt przepisów prawa, jednakże, systemy prawne nie zawsze są w tej kwestii wyczerpujące. Stąd też powszechnie wskazuje się, iż gospodarka wymaga istnienia pewnego minimum etycznego, które wzmocniałoby system prawny, stanowiąc jego uzasadnienie, jak również wprowadzało standardy zachowania, w sprawach nie objętych regulacjami prawnymi, a istotnymi z punktu widzenia relacji gospodarczych.

3. Poziomy etycznej analizy sfery gospodarczej

Postrzeganie działalności gospodarczej poprzez pryzmat ocen etycznych, jest współcześnie koniecznością. Jednocześnie, występuje wiele propozycji i ujęć, w jakich należy dokonywać analiz etyczności działań gospodarczych.

Jedna z propozycji³⁵, wskazuje, że w życiu gospodarczym kwestie związane z etyką powinny być rozpatrywane na czterech głównych poziomach, którymi są:

- poziom społeczeństwa,
- poziom interesariuszy,
- poziom polityki wewnętrznej
- poziom indywidualny.

Analiza na poziomie społeczeństwa, dotyczy kwestii sięgających fundamentalnych instytucji społeczeństwa. Zagadnienia etyczne rozpatrywane są z punktu widzenia ustroju politycznego, systemu gospodarczego, systemu społecznego, wyznaczania i realizacji celów społeczności. Jest to zatem szeroka perspektywa

³⁴ Szerzej na ten temat: B. Klimczak, *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 162–175.

³⁵ Por. J.A.F. Stoner, R.E. Freeman, D.R. Jr. Gilbert, *Kierowanie*, PWE, Warszawa 2011, s. 119 i nast.

analizy, w ramach której stawia się pytania o etyczność władzy, etykę klasy politycznej, sprawiedliwość podziału ciężarów i dochodów, sprawiedliwość i skuteczność systemu podatkowego, czy też prowadzoną politykę społeczną. W tym kontekście dyskutowane są kwestie dotyczące sposobu organizacji i funkcjonowania całego państwa oraz działających w jego imieniu instytucji i organów.

Analiza na poziomie interesariuszy, obejmuje zagadnienia związane z bliższym otoczeniem podmiotu gospodarczego³⁶. Jest to analiza reguł moralnych i zachowań etycznych skierowanych w stronę klientów, kooperantów, dostawców, właścicieli, ale również podmiotów konkurujących. W ramach analizy dokonywanej na tym poziomie, padają pytania dotyczące postrzegania klienta i jego praw. Rozstrzygane są kwestie dotyczące stosowanych technik sprzedaży, promocji produktów, prawdziwości podawanych klientom informacji, tworzenia systemu komunikacji z klientem. W odniesieniu do dostawców i kooperantów, podejmowane są m.in. kwestie wzajemności świadczeń, odpowiedzialności, podziału ryzyka. Istotną kwestią jest także stosunek przedsiębiorstwa do swoich właścicieli, gdyż zjawiskiem charakterystycznym dla współczesnych procesów gospodarczych jest oddzielanie się własności od zarządzania. Właściwe relacje z właścicielami dotyczą obszaru informacji i sprawozdawczości, odpowiedzialnego zarządzania, dbałości o powierzone zasoby. Ten poziom analiz obejmuje także relacje wobec konkurentów. Gra rynkowa, zawiera w sobie element rywalizacji, która w skrajnej postaci, prowadzić może do bezwzględnej konfrontacji, przekraczającej dopuszczalne miary i wykorzystująca wszelkie dostępne narzędzia. Stąd też, niezwykle istotne są zagadnienia dopuszczalności stosowania niektórych metod walki, czy też oznaczenie granic akceptowalnej rywalizacji. W tym miejscu warto wskazać, że ten poziom analizy obejmuje swoim zakresem, zagadnienia Społecznej Odpowiedzialności Biznesu.

Trzeci poziom analizy, dotyczy polityki wewnętrznej konstruowanej i realizowanej w ramach organizacji (podmiotu gospodarczego). Dotyczą one głównie kwestii relacji instytucji z jej pracownikami. Analizowane tutaj problemy dotyczą systemu rekrutacji, rodzajów umów zawieranych z pracownikami, zakresu praw i odpowiedzialności pracowników, jak również systemu ich nagradzania, awansu, czy też karania i zwalniania. Bardzo istotną jest tutaj kwestia wzajemnych relacji

³⁶ Por. Ibidem, s. 121.

kadry zarządzającej i pracowników. Jest to obszar szczególnie istotny z punktu widzenia rozważań etycznych dotyczących pracy i działania kadry menedżerskiej.

Poziom indywidualny, który wskazywany jest jako czwarty poziom analizy etycznej, dotyczy wzajemnych interakcji pomiędzy ludźmi w obrębie danej organizacji. Pojawiają się tutaj zagadnienia odnoszące się do wzajemnych relacji występujących pomiędzy pracownikami w obrębie zespołów zadaniowych, oraz wewnątrz organizacji. Są to problemy obejmujące kwestie wzajemnego szacunku, uczciwości wobec siebie i wobec przełożonych, właściwego stosunku do wykonywanej pracy, poszanowania powierzonego mienia itd.

W innym, mniej rozbudowanym ujęciu, etyka sfery gospodarczej rozpatrywana jest w odniesieniu do trzech poziomów aktywności gospodarczej³⁷:

- systemu, gdzie prowadzona jest na poziomie analizy systemu gospodarki,
- organizacji/firmy, gdzie prowadzona jest na poziomie relacji występujących między organizacją/firmą a jej interesariuszami,
- osoby, gdzie prowadzona jest analiza działań poszczególnych uczestników rynku.

Jak zatem widać, obie koncepcje odnoszą się w zasadzie do podobnego zestawu problemów życia gospodarczego, które powinny być rozpatrywane z punktu widzenia reguł moralności i odpowiadających im wskazań etycznych. Jednocześnie, należy zauważyć, że problematyka ekonomii i gospodarki jest niezwykle złożona i przenika się z innymi ważnymi sferami ludzkiego życia. Obejmuje zarówno problematykę, relacji interpersonalnych, jak również problematykę odnoszącą się do stabilności i ładu w makroskali systemu społeczno-gospodarczego czy nawet politycznego. Powoduje to, iż analiza gospodarki z perspektywy etyki, dotyczy wielu zagadnień i obejmuje wiele kwestii szczegółowych.

4. Wybrane aspekty etyki menedżera

Mając na uwadze, przedstawioną powyżej złożoność problematyki, chciałbym w tym miejscu, zwrócić uwagę na dwa aspekty, w moim przekonaniu, szczególnie istotne z punktu widzenia kadry zarządzającej podmiotem gospodarczym. Pierwszym z tych aspektów jest zarządzanie ludźmi, zaś drugi dotyczy kształtowania relacji przedsiębiorstwa z jego otoczeniem.

³⁷ Por. K. Mulawa, *O etycznych wyzwaniach menedżera*, Theologica Wratislaviensia t.9. 2014, Wrocław 2014 str. 142 i nast.

Dla uchwycenia tła dokonywanych analiz, należy w pierwszej kolejności spojrzeć na pozycję samego menedżera oraz uwarunkowania moralne towarzyszące jego usytuowaniu w przedsiębiorstwie. Jednym z najbardziej zasadniczych wyzwań adresowanych w stosunku do menedżera jest odpowiedzialność. Mówiąc o odpowiedzialności, wskazuje się na odpowiedzialność osób podejmujących decyzje, oraz odpowiedzialność instytucji, w których imieniu decyzje są podejmowane. Dyskusja dotycząca zakresu odpowiedzialności i możliwości dokonywania swobodnego wyboru, toczy się od dawna. W ramach tej dyskusji, wskazuje się na ograniczony zakres ludzkiego poznania, a tym samym kwestionuje się swobodę i świadomość dokonywanych wyborów. Jednakże, człowiek musi mierzyć się ze skutkami własnych decyzji, a także analizować je w świetle motywów będących ich inspiracją. Jest to zatem analiza wartościująca, dokonywana w kategoriach dobra i zła.

W przypadku menedżera, który realizuje powierzone mu obowiązki, związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa, można przyjąć za Carrollem następujące rodzaje odpowiedzialności³⁸:

- odpowiedzialność ekonomiczna,
- odpowiedzialność prawna,
- odpowiedzialność etyczna,
- odpowiedzialność filantropijna.

Obowiązująca w przedsiębiorstwie kultura organizacyjna, określa zakres reguł, które dotyczą również sfery odpowiedzialności. Ustalenie rodzaju i zakresu odpowiedzialności, powoduje, że poszczególni jej pracownicy, w tym również kadra menedżerska, uznają przyjęty w organizacji system wartości. Należy jednocześnie pamiętać, że obowiązujący jest dla nich zakres odpowiedzialności, wynikający z konieczności realizacji interesów właścicieli przedsiębiorstwa. Zakres tej odpowiedzialności, zdaniem M. Ossowskiej³⁹ jest następujący:

- wierność obowiązkom wynikającym z przynależności do grupy oraz posłuszeństwo wobec panujących w niej reguł,
- działanie, które nie jest nacechowane dwuznaczną postawą wobec drugiej osoby.

³⁸ Por. A.B. Carroll, *In Search of the Moral Manager*, „Business Horizons” 1987, marzec-kwiecień.

³⁹ Por. M. Ossowska, *Normy moralne. Próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 1985.

Należy tutaj wskazać, na możliwość występowania dylematu moralnego polegającego na rozbieżności między poczuwaniem się menedżera do lojalności wobec firmy a poczuciem odpowiedzialności za skutki działań firmy⁴⁰. Przykłady pól możliwego konfliktu mogą dotyczyć m.in.:

- odpowiedzialności wobec właścicieli przedsiębiorstwa za skutki finansowe prowadzonej działalności,
- odpowiedzialności wobec współpracowników za skutki prowadzonej działalności, w tym także za skutki dotyczące ich warunków zdrowia
- odpowiedzialności wobec klientów za produkt firmy, bądź skutki finansowe,
- odpowiedzialności wobec najbliższego otoczenia, np. za emisje zanieczyszczeń,
- odpowiedzialności wobec konkurentów za przekraczanie dopuszczalnych granic reguł rywalizacji.

Mając powyższe na uwadze, należy wskazać, że menedżerowie jako najważniejsze osoby w procesie decyzyjnym, posiadające realne instrumenty władzy w przedsiębiorstwie, pozostają jednocześnie pod silną presją ze strony właścicieli oraz pracowników.

W tym ostatnim kontekście, kluczową kwestią jest etyczność zarządzania zasobami ludzkimi, obejmujące całość relacji menedżera i reprezentowanej przez niego organizacji w stosunku do pracowników. W opinii H. Króla, z punktu widzenia etyki niezwykle istotne jest, aby kultura organizacyjna wprowadzała w tym zakresie określone wzorce etyczne⁴¹. W tej sferze, działania menedżerów podlegają ocenie, m. in. w następujących obszarach:

- reagowanie na sytuacje kryzysowe, dotyczące podstawowych interesów pracowników, w tym, konflikty, kary porządkowe czy zwolnienia,
- ekwiwalentność umowy pomiędzy pracodawcą i pracownikiem, w tym kwestie dotrzymywania warunków, jasność i stabilność zasad, sprawiedliwe traktowanie i wynagradzanie,
- styl zarządzania uwzględniający potrzeby pracowników,
- przestrzeganie przepisów obowiązującego prawa,

⁴⁰ B. Klimczak, *Etyka gospodarcza*, op. cit., s. 87–88.

⁴¹ H. Król, *Uwarunkowania zarządzania zasobami ludzkimi*, (w:) *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*. (red.) H. Król, A. Ludwiczynski, PWN, Warszawa 2006, s. 139–141.

- przestrzeganie tradycyjnych reguł odnoszących się do zarządzania, w tym profesjonalizm i sprawność działania.

Jak zatem widać, problematyka zachowań etycznych w relacji kadra zarządzająca – pracownik jest bardzo złożona. W tym zakresie, menedżer pozostaje pod stałą obserwacją ze strony personelu, i każda jego decyzja podlega ocenie. Jest to obszar codziennych wyzwań i problemów, który niesie ze sobą wiele szczegółowych dylematów.

Kolejnym kluczowym obszarem związanym z zarządzaniem przedsiębiorstwem są relacje z otoczeniem. W tym zakresie, etyczne wymiary zarządzania obejmowane są koncepcją społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa (Corporate Social Responsibility). Opiera się ona na założeniu, że działalność przedsiębiorstwa prowadzona jest w określonym społeczeństwie, a jednocześnie obie sfery działalności społecznej nakładają się na siebie. Jest ona często definiowana jako odpowiedzialność przedsiębiorstwa za skutki jego działania wobec osób trzecich⁴². Koncepcja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, nawiązuje do teorii kontraktu społecznego⁴³, który wiąże organizację ze społeczeństwem. W kontrakcie tym, określone są wymogi formalne i oczekiwania, które organizacja powinna spełnić, aby móc skutecznie funkcjonować w swoim otoczeniu. Koncepcja ta głosi, że przedsiębiorstwo, podejmując się działalności gospodarczej na określonym obszarze, powinno jednocześnie przyjąć na siebie zobowiązania wobec różnych grup interesariuszy.

Za główne miary form społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, według M. Mroziewskiego należy przyjąć⁴⁴:

- przestrzeganie podstawowych zasad odnoszących się do prawa, norm moralnych, dobrych i uczciwych praktyk,
- zachowanie równowagi między jakością wykonywanych prac a standardami określonymi przez składniki systemu aksjonormatywnego przedsiębiorstwa,

⁴² Por. R. Nowak-Lewandowska, *Społeczna odpowiedzialność firmy wobec pracowników*, (w:) *Gospodarka Polska po 15 latach transformacji*, (red.) Z. Dach, A. Polloka, PTE, Kraków 2005.

⁴³ Por. M. Rozkwitalska, *Kultura organizacyjna korporacji transnarodowych oparta o społeczną odpowiedzialność*, „Organizacja i Kierowanie” 2006, nr 2.

⁴⁴ Por. M. Mroziewski, *Etyka w zarządzaniu*, op. cit., s. 48.

- odpowiedzialność za dobro społeczne, zdrowie ludzi, i wysoką jakość życia lokalnego społeczeństwa,
- respektowanie działania zorientowanego na porozumienie z wewnętrznymi i zewnętrznymi interesariuszami,
- transparentność która realizowana jest, poprzez sporządzanie raportów społecznych, o realizowanych przez przedsiębiorstwo politykach w sferze ekonomicznej, społecznej, środowiskowej.

Koncepcje społecznej odpowiedzialności biznesu, zakładają także angażowanie się przedsiębiorstwa w pozabiznesową działalność na rzecz lokalnej społeczności. Ideałem jest osiągnięcie stopnia, gdzie przedsiębiorstwo postrzega się i jest postrzegane w kategoriach „dobrego sąsiada”. Oczywiście, kształtowanie właściwych relacji ze środowiskiem zewnętrznym, a w szczególności z najbliższym otoczeniem, wymaga podejmowania trudnych decyzji, które muszą poszukiwać równowagi pomiędzy interesem właścicieli i samego przedsiębiorstwa jako podmiotu działającego, a interesami zewnętrznych interesariuszy. Jest to kolejne z wyzwań wymagających rozważenia w kategoriach zasad etycznych, które podejmowane jest przez kadre menedżerską.

5. Podsumowanie

Jak widać z powyższych analiz, etyka była i jest stale obecna w odniesieniu do sfery działalności gospodarczej. Pomimo tego, że sfera ta w potocznym rozumieniu, jest sferą bezwzględnej walki, w której dominuje imperatyw zysku, w rzeczywistości jest wprost przeciwnie. Racjonalność działań ekonomicznych domaga się wyznaczenia reguł, które wiązać będą wszystkich uczestników procesów gospodarczych.

Współcześnie obserwuje się olbrzymi rozkwit etycznej refleksji dotyczącej biznesu, czy też szerzej – gospodarki. Pojawia się coraz więcej publikacji, organizowanych jest wiele konferencji naukowych, trenerzy, podejmują tę tematykę podczas szkoleń kadry zarządzającej. Oznacza to, iż współczesne warunki prowadzenia działalności gospodarczej, wymagają wprowadzenia i akceptacji standardów, które określają fundamentalne reguły obowiązujące wszystkich uczestników gry rynkowej. Oczekiwania przyjęcia i stosowania reguł etycznych w gospodarce płyną zarówno z poziomu społeczeństwa, jak również ze strony przedsiębiorców i można je traktować, jako wyraz rzeczywistego zapotrzebowania na uwzględnienie wymiaru etycznego, przy rozwiązywaniu problemów współczesnej gospodarki.

Można również wskazać, istnienie ekonomicznych motywacji zachowań etycznych. Z jednej strony bowiem, akcentuje się ideę samoograniczenia, która jest podstawą wszystkich systemów normatywnych i która leży u podstaw integracji życia zbiorowego. Wiąże się to z koniecznością dokonywania wyboru i zdolnością do poświęceń, w sytuacji, gdy dobro indywidualne przeciwstawiane jest dobru wspólnemu. Inna przyczyna, popularności etyki w gospodarce, to fakt, że bycie etycznym, we współczesnym świecie może się opłacać. Spowodowane jest to wyczerpywaniem się tradycyjnych sposobów konkurencyjności na rynku, i koniecznością poszukiwania nowych. Stosowanie norm etycznych i odpowiednia promocja firmy, staje się narzędziem budowania przewagi konkurencyjnej. Ten czynnik dodatkowo wzmacniany jest przez umiędzynarodowienie działalności gospodarczej i globalizację. Wiąże się to z działalnością dużych, globalnych firm, bardzo wrażliwych na swój dobry wizerunek, które ustalają i wprowadzają zasady etyczne, co powoduje, iż konkurencyjność z nimi powoduje respektowanie tych zasad.

Warto także zauważyć także, wzrost znaczenia relacji przedsiębiorstwa z jego otoczeniem. Relacje te budowane są w oparciu o system wartości, który pozwala budować zaufanie pomiędzy przedsiębiorstwem a jego interesariuszami. W oczywisty sposób, następuje tutaj odniesienie do kwestii etycznych. Świadczy o tym rozpowszechniająca się koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu.

Bibliografia

1. Carroll A. B., *In Search of the Moral Manager*, „Business Horizons” 1987, marzec–kwiecień.
2. Hartman J., Woleński J., *Wiedza o etyce*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa – Bielsko Biała 2009
3. Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, Pallotinum, Poznań 1993
4. Klimczak B., *Etyka gospodarcza*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2006
5. Klimczak B., *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2006
6. Kłoskowska A., *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1983
7. Król H., Ludwicyński A., *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, WN PWN, Warszawa 2006

8. Majka J., *Etyka życia gospodarczego*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1982
9. Morawski W., *Socjologia ekonomiczna*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2001
10. Mroziewski M., *Etyka w zarządzaniu. Wybrane problemy w aspekcie inteligencji moralnej i konkurencyjności przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińskiego-Mazurskiego, Olsztyn 2014
11. Mulawa K., *O etycznych wyzwaniach menedżera*, Theologica Wratislaviensia t. 9, Wrocław 2014
12. Nowak-Lewandowska R., *Spółeczna odpowiedzialność firmy wobec pracowników (w:) Gospodarka Polska po 15 latach transformacji*, (red.) Z. Dach, A. Polloka, PTE, Kraków 2005
13. Mazur J. OSPPE, *Od kerygmatu do ewangelii życia. Dzieje katolickiej myśli społecznej w zarysie*, POLWEN, Radom 2003
14. Ossowska M., *Normy moralne. Próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 1985
15. Ossowska M., *Socjologia moralności zarys zagadnień*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2005
16. Rozkwitalska M., *Kultura organizacyjna korporacji transnarodowych oparta o społeczną odpowiedzialność*, „Organizacja i Kierowanie” 2006, nr 2
17. Samsonowicz H., *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 2009
18. Sekuła J., *Uprawomocnienie etyki biznesu*, (w:) *Etyczne fundamenty gospodarowania*, A. Węgrzecki (red.), Akademia Ekonomiczna, Kraków 1999
19. *Słownik Języka Polskiego*, PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/moralność;2568434>
20. Stoner J.A.F., Freeman R. E., Gilbert D.R. Jr., *Kierowanie*, PWE, Warszawa 2011
21. Strzeszewski Cz., *Katolicka Nauka Społeczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1985
22. Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003
23. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007
24. Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007
25. Turner J. H., *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, Zysk i S-ka, Poznań 1998
26. Vardy P., Grosch P., *Etyka*, Zyski i S-ka, Poznań 1995

27. Von Hayek F. A., *The constitution of liberty*, (w:) *Z zagadnień filozofii społecznej*, (red.) M. Jaskólski, Kraków 1989
28. Węgrzecki A. (red.), *Etyczne fundamenty gospodarowania*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1999
29. Winiarski B., *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
30. Zabieglik S., *Adam Smith*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2003